

Od autorek bestsellerů Montessori miminko a Montessori batole

MONTESSORI DÍTĚ

JAK VYCHOVAT SCHOPNÉ DĚTI
S TVŮRČÍ MYSLÍ A SOUCITNÝM SRDCEM

PRŮVODCE PRO RODIČE

SIMONE DAVIESOVÁ A JUNNIFA UZODIKEOVÁ

MONTESORI DÍTĚ

MONTESORI DÍTĚ

JAK VYCHOVAT SCHOPNÉ DÍTĚ
S KREATIVNÍ MYSLÍ A SOUCITNÝM SRDCEM

SIMONE DAVIESOVÁ A JUNNIFA UZODIKEOVÁ

EUROMEDIA GROUP

The Montessori Child

Copyright © 2024 by Jacaranda Tree Montessori and Junnifa Uzodike

Illustrations © 2024 by Naomi Wilkinson

Translation © 2026 Michaela Ponocná

This edition published by arrangement with Workman, an imprint of Workman Publishing Co., Inc., a subsidiary of Hachette Book Group, Inc., New York, New York, USA.

All rights reserved.

ISBN 978-80-284-1021-6

Daviesová Simone, Uzodikeová Junnifa

Montessori dítě

Z anglického originálu The Montessori Child,

vydaného nakladatelstvím Workman, an imprint of Workman Publishing Co., Inc.,

a subsidiary of Hachette Book Group, Inc.

Přeložila Michaela Ponocná

Odborná redakce Hana Slabá

Jazyková redakce Marie Hlouchová

Odpovědná redaktorka Pavla Čermáková

Technická redaktorka Lenka Vávrová

Počet stran 288

Vydala Euromedia Group, a. s., v edici Esence, Nádražní 762/32, 150 00 Praha 5,

v roce 2026 jako svou **6313. elektronickou** publikaci

Vydání první

www.euromedia.cz

*Na památku Onongono.
Děkuji tatínkovi a mamince, že mi dali kořeny, které mě ukotvují,
že mi dali křídla a povzbuzovali mě k letu.
– Junnifa*

*Mamince a tatínkovi,
za veškerou podporu, laskavost a lásku.
Jsem vám nesmírně vděčná.
– Simone*

O DĚTECH

A on pravil:

Vaše děti nejsou vašimi dětmi.

Jsou syny a dcerami touhy Života po sobě samém.

Přicházejí skrze vás, ale nikoli od vás,
a třebaže jsou s vámi, přece nepatří vám.

Můžete jim dát svoji lásku, nikoli však své myšlenky,
neboť ony mají své vlastní myšlenky.

Můžete dát domov jejich tělům, ne však jejich duším,
neboť jejich duše sídlí v domě zítřka, který vy nemůžete navštívit ani ve svých
snech.

Můžete se snažit, abyste byli jako ony, nesnažte se však připodobnit je sobě,
neboť život nekráčí zpět a nezdržuje se u včerejška.

Jste luky, z nichž jsou vaše děti jako živé šípy vysílány kupředu po stezce
nekonečna.

Lučištník určuje cíl a napíná vás svou mocnou silou, aby jeho šípy putovaly směle
a daleko.

Nechť je vám ohýbání v lučištníkových rukách radostí;
neboť právě jako miluje letící šíp, tak miluje i pevný luk.

(Chalíl Džibrán: Prorok, přel. P. Piňosová, Dharma Gaia, Praha 2009)

OBSAH

PRVNÍ KAPITOLA

ÚVOD

- 12 Proč potřebujeme montessori doma
- 14 Kdo jsme
- 15 O této knize
- 17 Co máme rády na dětech od 3 do 6 let
- 18 Co máme rády na dětech od 6 do 12 let

DRUHÁ KAPITOLA

DŮLEŽITÉ MONTESSORI PRINCIPY PRO DÍTĚ VE VĚKU OD 3 DO 12 LET

- 22 Stručné dějiny montessori
- 23 Co je montessori?
- 26 Lidské tendence
- 33 Čtyři fáze vývoje

TŘETÍ KAPITOLA

VYCHOVÁVÁME MONTESSORI DÍTĚ

- 44 Jak mu být průvodcem
- 46 Jak položit silné základy
- 52 Jak poznat své dítě
- 56 Sebekázeň a vnitřní motivace
- 57 Jak pěstovat samostatnost a zodpovědnost
- 59 Jak vychovat zvědavé dítě

SKUTEČNÉ PŘÍBĚHY

- 64 Nigérie
  - Junnifa, Uzo, Solu, Metu, Biendu, Nalu
  - Nduoma Montessori

ČTVRTÁ KAPITOLA

ZAŘIZOVÁNÍ DOMÁCNOSTI

- 67 Co je třeba zvážit při přípravě fyzického prostředí
- 70 Místnost po místnosti
  - 70 Vstupní prostory
  - 70 Obývací pokoj
  - 74 Kuchyně a jídelna
  - 75 Dětský pokoj
  - 78 Koupelna
  - 79 Prostory pro dospělé
  - 79 Herna
  - 80 Venkovní prostory

- 83 Psychická příprava

SKUTEČNÉ PŘÍBĚHY

- 84 Velká Británie & Malajsie
  - Nusaibah & Noah
  - Rumi Montessori

PÁTÁ KAPITOLA

MONTESSORI AKTIVITY PRO DĚTI

- 86 Co vzít v úvahu, abychom podpořili vývoj dítěte
- 90 Proč jsou montessori aktivity důležité
- 94 Časté otázky ohledně podpory vývoje dítěte

SKUTEČNÉ PŘÍBĚHY

- 98 Nizozemsko & Ukrajina
  - Yuliya, Klaas-Willem, Yvann, Natasha
  - Vítejte v montessori světě

ŠESTÁ KAPITOLA

JAK PODPOŘIT SOCIÁLNÍ A MORÁLNÍ VÝVOJ DÍTĚTE

- 100 Jak podpořit sociální vývoj
- 102 Jak podpořit morální vývoj
- 103 Další ohledy na sociální a morální vývoj dítěte ve věku 6 až 12 let
- 104 Jak podpořit laskavost a zdvořilost
- 108 Vyrážíme do společnosti
- 108 Jak zvládnout časté problémy s morálkou a chováním
- 116 Dítě se stává občanem společnosti
- 119 Budování rodinné kultury

SKUTEČNÉ PŘÍBĚHY

- 120 Diné & Acoma Pueblo, Nové Mexiko, o lidu Navaho
  - Joshuaa, Kaleb, Kateri
  - @ndnslp & Faculty of Johns Hopkins (Škola ošetřovatelství Johna Hopkinse)
  - Bloomberg School of Public Health (Bloombergová škola veřejného zdraví)

SEDMÁ KAPITOLA

JAK TO ZAVÉST DO PRAXE

- 122 ČÁST PRVNÍ
UPLATŇOVÁNÍ MONTESSORI
V KAŽDODENNÍM ŽIVOTĚ
- 122 Denní rytmy
- 128 Sezónní rytmy
- 131 Jídlo a stolování
- 136 Spánek
- 138 Odplenkování i v noci
- 140 Péče o zuby

142	ČÁST DRUHÁ
	PRAKTICKÉ OTÁZKY
142	Kdy dítěti pomoci... A kdy ne
145	Jak podporovat samostatnost
146	Dítě je doma samo
147	Cestování s dětmi
148	Dvojazyčnost/vícejazyčnost
149	Montessori pro handicapované nebo neurodivergentní děti
151	ČÁST TŘETÍ
	KDYŽ NASTANOU OBTÍŽNÉ SITUACE

151	Pěstování spolupráce
157	Když je dítě rozrušené
160	Jak laskavě a jasně nastavit hranice, je-li to nutné
162	Řešme problémy společně
163	Řešení konfliktů mezi dvěma stranami
164	Jak napravit škody
165	Některé časté problémy

168	ČÁST ČTVRTÁ
	HOVORY O CITLIVÝCH TÉMATECH
171	Hovory o smrti
172	Hovory o sexu
175	Hovory o těle
177	Hovory o penězích
179	Hovory o krádežích
180	Hovory o technologiích
184	Hovory o hře se zbraněmi
185	Hovory o válce a klimatické změně
187	Hovory o víře

188	ČÁST PÁTÁ
	SPOLUPRÁCE S DRUHÝMI
190	Některé konkrétní vztahy

SKUTEČNÉ PŘÍBĚHY

196	Singapur & Velká Británie
	Jasmine, Andrew a jejich 3 děti ve věku 1, 9, 10
	Tříminutové montessori

OSMÁ KAPITOLA

PŘÍPRAVA DOSPĚLÉHO

198	Jak být přítomni pro své dítě
201	Jak být přítomni sami pro sebe
204	Jak růst
208	Jak pěstovat seberefexi
211	Jak je nechat vylétnout

SKUTEČNÉ PŘÍBĚHY

214	USA
	Sveta, Johann, Maya, Nina
	To je praktický život

DEVÁTÁ KAPITOLA

CO BUDE DÁL

216	Přechod k třetí fázi vývoje
217	Kým je dítě ve třetí fázi, adolescent?
220	Jakou vizi měla dr. Montessori pro adolescenty?
223	Montessori adolescent doma
235	Adolescent a školní práce
236	Adolescent v rychle se měnícím světě
238	Dospělost: čtvrtá fáze vývoje
240	Cesta k míru

- 242 Příloha: Aktivita
278 Dopis rodičům, pečovatelům
a blízkým od vašeho dítěte
279 Montessorri desatero

JDĚTE NA WORKMAN.COM/MONTESSORI

40 Ways to Build Self-Discipline and Intrinsic Motivation

A Caterpillar's Journey

The Montessori Adolescent at the Montessori

Centre for Work and Study, Rydet, Sweden

How does Montessori work?

Activity starter kits

Activities listing based on interest

An introduction to the Great Lessons

How to make a booklet

Play dough recipe

What to look for in a Montessori school

What the Montessori program looks like for the 3-6
and 6-12 child at school

If they don't want to go to school and other common
questions

When parents are separated

Further reading

ÚVOD

1

- 12 Proč potřebujeme montessori doma
- 14 Kdo jsme
- 15 O této knize
- 17 Co máme rády na dětech
od 3 do 6 let
- 18 Co máme rády na dětech
od 6 do 12 let

PROČ POTŘEBUJEME MONTESSORI DOMA

Co kdyby existoval jednodušší způsob výchovy dětí? Jako rodiče žonglujeme s požadavky, které na nás klade práce i domov, snažíme se najít si čas na to, abychom si užili sami sebe a svou rodinu a abychom přispívali své komunitě, a přitom se potýkáme s vážnými obavami o lidstvo, dopad technologií a budoucnost naší planety.

My (Junnifa a Simone) věříme, že protilátkou na toto žonglování je montessori. Můžeme si osvojit nástroje, jak porozumět svým dětem, pohlížet na svět z jejich perspektivy a vychovávat je s radostí. A to dokonce i – a to především – pro budoucnost plnou nejistoty.

Montessori přístup nabízí to, čemu láskyplně říkáme „triumvirát“.

Zprvė to je výchova dítěte v duchu respektu, lásky a porozumění. Jako rodiče a pečující osoby jsme svému dítěti průvodcem, nikoli jeho šéfem nebo sluhou. Stojíme na jeho straně a jsme na této cestě společně. Na cestě, na níž je všechno (dobré i zlé) příležitostí k učení a růstu.

Zadruhé to je připravené prostředí. Svůj domov můžeme záměrně zařídit (a seznámit své dítě se světem mimo něj) tak, aby naše dítě bylo schopné, mělo pocit, že někam patří, a aby se stalo užitečným členem naší rodiny a komunity.

Zatřetí to jsou aktivity, které odpovídají potřebám našeho jedinečného dítěte a celostním způsobem podporují jeho kognitivní, emocionální, sociální a duchovní vývoj.

Tento přístup k vývoji dětí vyvinula před více než 100 lety dr. Montessori. Mohli bychom se divit, jak je možné, že je stále aktuální i v dnešním světě. Proto bychom čtenářům rády připomněly, že potřeby a vlastnosti dětí se nezměnily. Děti se potřebují pohybovat, vyjadřovat, navazovat kontakty s ostatními a poznávat svět kolem sebe. V montessori chceme, aby se děti učily ne proto, že je k tomu někdo nutí, ale proto, že mají vnitřní touhu a plamen, které chráníme a přizívujeme. Kromě toho je montessori přístup, jenž funguje u všech typů dětí po celém světě již více než jedno století. Je to filozofie, která umožňuje, aby se každé dítě vyvíjelo jedinečným způsobem, podle svého vlastního časového plánu, se svým vlastním způsobem učení a jedinečnými zájmy.

Uplatňujeme-li montessori principy doma, naše děti mohou mít prospěch z montessori přístupu bez ohledu na to, zda navštěvují montessori školu, nebo ne. Pokud tyto principy přizpůsobíme naší jedinečné rodině a situaci, stává se montessori přístup skutečně dostupným, spravedlivým a kulturně vstřícným.

Mnoho lidí by mohlo říci: „No, já jsem dopadl dobře i bez montessori.“ To možná platí pro hrstku těch, kteří vyrůstali v rodinách, jež jim byly schopné nabídnout bezpodmínečnou podporu a příležitosti, nebo pro ty, kteří se dokázali postarat sami o sebe navzdory okolnostem. Mnohem častěji si však myslíme, že se nám daří dobře, ale pokud zapátráme trochu hlouběji, zjistíme, že možná máme sny, které jsme si nikdy nesplnili, nebo že jsme šli cestou, již nám určili naši rodiče či společenská očekávání. Možná máme pocit, že nemůžeme být stoprocentně sami sebou, případně chováme zášť a hněv vůči lidem, kteří smýšlejí jinak než my či naši příbuzní (ať už jde o politiku, náboženství, zájmy, kulturní původ, či ekonomické postavení atd.); nebo jsme se nikdy nenaučili vyjadřovat své emoce či nastavovat ostatním laskavé a jasné hranice; případně máme stará zranění a nevyřešená traumata. Takže si sice myslíme, že jsme dopadli dobře, ale začínáme zjišťovat, že by montessori výchova kdysi byla prospěla i nám.

Montessori se těší čím dál větší popularitě nikoli proto, že je to trend, ale protože hledáme způsob, jak z našich dětí vychovat kreativní a kritické myslitele, kteří umí žít ve společnosti s ostatními a pečovat o naši Zemi.

Nemůžeme vám slíbit, že se vaše dítě stane technologickým magnátem, jako jsou chlapíci z Googlu (i když přičítají své tvůrčí schopnosti z velké části tomu, že navštěvovali montessori školu). Podělíme se s vámi ale o všechna tajemství, která známe, jak vychovat schopné děti s kreativní myslí a soucitným srdcem. Děti, z nichž se stanou dospělí, kteří si uvědomují sami sebe, jsou laskaví a uctívají a pečují o sebe, druhé i naši planetu. Vstoupí do společnosti v jakékoli roli, po níž budou toužit – ať už jako mechanici, generální ředitelé, rodiče, vědci, programátoři, zemědělci, nebo třeba pedagogové –, a přispějí jí svým dílem.

Budeme hodně mluvit o dítěti, dospělém a prostředí. Mezi těmito třemi oblastmi existuje dynamický vztah. Naučíme se porozumět dítěti a seznámíme se s tím, jak připravit sami sebe a své prostředí k jeho podpoře. Zjistíme, že tyto principy jsou zcela rozumné a intuitivní, a přesto na ně mnozí z nás zapomněli. Naučíme se pozorovat, odpovídat spíše než reagovat, porozumět potřebám a vlastnostem dětí s tím, jak rostou, a mnoho dalšího.

Pojďme se dozvědět více o montessori dítěti.

KDO JSME

Junnifa je učitelka vyškolená Association Montessori Internationale (AMI) pro věkové skupiny 0–3, 3–6 a 6–12 let, manželka a matka čtyř dětí, které byly všechny vychovávány už od prenatálního období podle principů montessori. Je zakladatelkou a ředitelkou školy Fruitful Orchard Montessori v nigerijské Abui, jež slouží dětem od 15 měsíců do 12 let, dále je členkou výkonného výboru AMI a absolvovala také výcvik v přístupu Resources for Infant Educators (RIE).

Junnifa se cítí požehnaná, že objevila montessori vzdělávání, ještě než se jí narodilo první dítě. Díky tomu mohla zahájit svou rodičovskou pouť posílená pochopením potřeb svých dětí a vybavená nástroji, které jako rodič potřebovala. Jak její děti procházely jednotlivými fázemi vývoje, učila se spolu s nimi dál. Její role matky, ředitelky školy a průvodkyně na základním stupni a podpora, kterou poskytuje rodinám ve své komunitě a po celém světě, nadále upevňují její důvěru v montessori principy. Je přesvědčena, že jsou základem pro budování dobrého života a soudržné společnosti založené na respektu a správcovství, v níž se každý učí pečovat a podporovat sám sebe, druhé, životní prostředí (hmotné i nehmotné) a společnost jako celek.

Jako montessori pedagožka a matka Junnifa spatřuje v každém dítěti, se kterým pracuje, dar. Doma svým dětem důvěřuje, vede je a pěstuje jejich silný smysl pro samostatnost a zároveň buduje pevnou rodinnou jednotku a komunitu. Uplatňuje montessori principy s ohledem na danou kulturu a účastnila se montessori školení ve Spojených státech, Itálii, Indii a Jihoafrické republice.

Simone je učitelkou Association Montessori Internationale (AMI) pro věkovou skupinu 0–3 roky, držitelkou AMI certifikátu asistentky pro děti ve věku 3–6 let a 6–12 let a lektorkou respektující výchovy. V montessori třídách pracuje od roku 2004 a od roku 2008 vede vlastní kurzy pro rodiče s dětmi v Jacaranda Tree Montessori v Nizozemsku.

Simone vychovávala své dvě děti (nyní mladé dospělé) podle principů montessori. Zklamaná tradičním vzdělávacím systémem poslala své děti do montessori herní skupiny a mateřské školky v Castlecragu v Austrálii a následně do státní montessori školy v Nizozemsku, již navštěvovaly do svých 12 let. Simone používala montessori principy doma i poté, co přešly na běžnou střední školu a pak na univerzitu.

Pozorovala, jak montessori principy vytvářejí základy pro empatické, laskavé, zvědavé děti. Se svými dětmi měla respektující vztah: nemusela jim vyhrožovat, aby s ní

spolupracovaly; pomáhaly jí připravovat jídlo a naučily se skvěle péct, každé z nich se věnovalo nějakému sportu, naučily se hrát na klávesy, trávily čas se svými kamarády a užívaly si hodiny na podlaze obývacího pokoje při tvorbě komiksů a znamení pro tajné kluby inspirované jejich oblíbenými knihami. Život podle montessori platil i pro rodinné dovolené, jež rodina trávila běháním po farmě, stavěním přehrad na pláži nebo poznáváním muzeí v různých městech. V knize Simone jako první přiznává, že možnost nabídnout dětem tohle všechno je velké privilegium. Dále vás ujistí, že montessori neznamená vychovávat dokonalé potomky – i její děti zažily v průběhu let potíže a zápasy a ona se s vámi později v knize podělí o to, jak se s takovými situacemi všichni vypořádali.

Díky uplatňování montessori principů v našich domovech jsme našly spoustu klidu, radosti a spojení se svými dětmi a doufáme, že je najdete i vy.

O TÉTO KNIZE

Poté, co Simone napsala *Montessori batole* a společně s Junnifou *Montessori miminko*, lidé se stále dožadovali publikace věnované starším dětem. Výsledkem je kniha, kterou držíte v ruce. Daly jsme dohromady moudrost dr. Montessori, náš montessori výcvik, zkušenosti s vlastními dětmi a mnoha rodinami, spoustu výzkumů, odborného vzdělávání, školení, podcastů, workshopů a příspěvky řady dalších montessori pedagogů a sestavily jsme z nich průvodce pro montessori rodiny s dětmi od 3 do 12 let.

Cílem této knihy není zařídit domov jako montessori učebnu. Ve skutečnosti bychom to ani nedoporučovali. A není to ani kniha o montessori domácím vzdělávání. Je o tom, jak můžete doma uplatňovat montessori principy bez ohledu na to, zda vaše dítě navštěvuje montessori školu, nebo ne.

Tuto knihu si můžete přečíst od začátku až do konce nebo ji otevřít na kterékoli stránce a najít v ní moudrost, kterou hned můžete zavést do praxe. Doufáme, že vám poslouží jako opora při budování. Můžete z ní vstřebat jednotlivé zásady a ony se časem stanou vaší druhou přirozeností. Pak můžete oporu odstranit a postavit se na vlastní nohy (a kdykoli se ke knize vrátit, až si budete potřebovat něco osvěžit nebo nastane-li nějaká obtížná situace).

Ať už o montessori čtete poprvé, nebo ho uplatňujete už od prenatálního období života svých dětí, doufáme, že si odnesete sebevědomí, hlubší porozumění svým dětem a silnější spojení s rodinou. Pokud jste montessori doma ještě nikdy nepraktikovali, rády říkáme, že nikdy není příliš brzy na to, abyste s montessori začali, a nikdy na to není příliš pozdě.

Zpočátku vám to může připadat jako obrovská změna, že se máte věnovat pozorování, připravit svůj domov i sebe sama a podporovat vývoj svého dítěte novým způsobem, ale vězte, že se vám tato investice vyplatí. Montessori není rychlé řešení. Je to dlouhodobý přístup.

POZNÁMKA: Citáty ze spisů dr. Montessori jsme zachovaly v původní podobě s použitím genderového on/ona, neboť reprezentují její dobu a místo.

DALŠÍ ČTENÍ

Chcete-li se seznámit s vědeckými poznatky o montessori přístupu a myšlenkami sdílenými v této knize, doporučujeme vám:

- komplexní, nicméně přístupné dílo Angeline Stollové Lillardové: *Montessori: The Science Behind the Genius*
- online přílohu: „How Does Montessori Work?“ od Miry Debsové a Angely K. Murrayové (workman.com/montessori).

MONTESSORI JE PRO KAŽDÉ DÍTĚ

Zastáváme názor, že montessori lze použít v každé domácnosti, s jakýmkoli dítětem z jakéhokoli prostředí, kdekoli na světě a bez ohledu na danou rodinnou situaci. Montessori znamená naučit se, že každé dítě je jedinečné, podporovat jeho individuální vývoj a provádět úpravy podle potřeby.

Montessori není jen pro děti, které dokážou tiše sedět a odnést svou aktivitu zpět na polici. Je také – a obzvláště – vhodné pro děti, jež se potřebují hýbat. Mohou se pohybovat při hraní, mohou tančit a zpívat, muzicírovat, objevovat rytmy a provádět velké i malé pohyby. Montessori je pro všechny typy žáků. Pro ty, kteří se učí vizuálně, prostřednictvím sluchu či kinesteticky (tedy ty, kteří se rádi dotýkají věcí a ohmatávají je, aby se s nimi seznámili). Je pro děti, jež se rády učí prostřednictvím činnosti, i pro ty, jež se rády učí pozorováním.

Dr. Montessori pozorovala potenciál u všech dětí, včetně těch, které jsou neurodivergentní (např. jsou autistické, výjimečně nadané, mají ADHD, smyslové potíže, potíže s učením), handicapované (duševně nebo tělesně), neslyšící, nevidomé nebo trpí (selektivním) mutismem.

CO MÁME RÁDY NA DĚTECH OD 3 DO 6 LET

Dítě od 3 do 6 let je zvědavé. Zatímco my bychom možná nejradyji zůstali celý den v posteli, naše tříleté až šestileté dítě nedokáže přestat poznávat nové věci a hýbat se. Má tolik nových věcí k objevování a neustále se ptá „Co?“ a „Proč?“, neboť touží porozumět světu kolem sebe. Chce znát názvy věcí, vztahy mezi lidmi a jednoduchá vysvětlení, jak věci fungují.

Dítě od 3 do 6 let vstřebává věci bez námahy. Dr. Montessori popsala mysl dítěte v tomto věku jako *absorbující*, schopnou bez námahy nasávat různé věci jako houba. Setkáváme se s tím, že se děti v tomto věku naučí více jazyků bez formální výuky; vstřebávají, jak se pohybovat, jak komunikovat a naslouchat; začínají zkoumat symboly, jako jsou písmena, čísla, mapy a vlajky; a vnímají společenský život druhých. Tam, kde je absorbující mysl dítěte do tří let věku *nevědomá* a ono vše vstřebává bez vědomého úsilí, mysl dítěte ve věku 3–6 let je *vědomá*: dítě si uvědomuje, co vstřebává, a touží konkretizovat vše, co se naučilo v předchozích letech.

Dítě od 3 do 6 let bere všechno doslova. Chápe svět velmi konkrétním způsobem na základě toho, co vidí kolem sebe. Toto chápání založené na realitě představuje důležitý základ pro jeho rostoucí představivost. Může také vést k fascinujícím rozhovorům. Například, když se ho zeptáte, co by se stalo, kdybychom neměli mozek, běžná reakce by mohla znít, že by vaše hlava vypadala jako rozmáčkнутá!

Dítě od 3 do 6 let velmi rádo komunikuje a vyjadřuje se. Ve třech letech se už dítě většinou umí vyjadřovat slovy. Mezi 3 a 6 lety si rozšiřuje slovní zásobu a neformálně se seznamuje s gramatikou. Přibližně kolem 6 let se mnoho dětí dokáže vyjadřovat (mluvit a psát) a rozumět ostatním (naslouchat a číst). Také se moc rády vyjadřují prostřednictvím tance, hudby a výtvarného umění.

Dítě od 3 do 6 let se pilně věnuje přiřazování, třídění, odstupňování a klasifikaci věmů z okolního světa prostřednictvím svých smyslů. Stále se učí pomocí svých smyslů. To znamená, že zjišťuje a přijímá informace o všem, s čím se setkává, prostřednictvím hmatu, čichu, sluchu, zraku a chuti. Slovní pokyny nebo poučování nejsou tak zajímavé; pozvání ke zkoumání a vlastnímu objevování je mnohem více vzrušující. Zkoumá vlastnosti materiálů, na něž narazí – že jsou drsné a hladké, dlouhé a krátké, tiché a hlasité, horké a studené, světlé a tmavé.

Dítě od 3 do 6 let bude opakovat tentýž úkol pořád dokola. Když se tříleté až šestileté dítě snaží něco zvládnout, bude to mnohokrát opakovat, dokud se mu to nepodaří. Ve třídě býváme svědky toho, jak dítě váže tkaničky na mašličku, rozvazuje je a znovu

váže, nebo se vrací ke stejné aktivitě každý den po dobu dvou týdnů a pak od ní přejde k něčemu jinému.

Dítě od 3 do 6 let se rádo zapojuje do každodenního života. Děti v tomto věku zbožňují to, čemu říkáme *cvičení praktického života*. Rády se učí, jak se o sebe starat – češou si vlasy, pečují o rostliny či domácí mazlíčky nebo prostírají stůl. Učí se poslušnosti jednotlivých kroků, zdokonalují svou koordinaci a pohyby a rády přispívají svým dílem. Díky těmto činnostem každodenního života se také setkávají se svou kulturou prostřednictvím běžných předmětů (jako je náčiní používané k jídlu) a zvyků (například jak se zdravíme).

Dítě od 3 do 6 let toho dokáže víc, než očekáváme. Je schopné připravit palačinky, zavázat si tkaničky, nakreslit mapu Afriky a označit na ní jednotlivé země, ušít ozdobný polštářek. Když má k dispozici prostředí připravené k tomu, aby bylo úspěšné, svobodu vybrat si to, co se mu líbí, trpělivého dospělého nebo starší dítě, které může požádat o pomoc, pokud se u něčeho zasekne, a čas na procvičování a osvojení si dovedností, dokáže se pustit do časově náročného a detailního úkolu a dokončit jej.

Dítě od 3 do 6 let většinou žije přítomným okamžikem. Přestože začíná chápat pojem času lépe, než když bylo batole, „včera“ pro něj může znamenat kdykoli v minulosti a „zítra“ kdykoli v budoucnosti. Připomíná nám, ať zůstáváme v přítomnosti, tady a teď, a nesoustředíme se tolik na minulost nebo budoucnost. Právě nyní se věnuje věcem, které jsou mnohem důležitější.

CO MÁME RÁDY NA DĚTECH OD 6 DO 12 LET

S šestiletými až dvanáctiletými dětmi můžeme mít hodně soucitu. Často bývají kritizovány za to, že jsou nezdvořilé, nepořádné a odmítají. Divíme se, kam se podělo naše milé dítě. Vstupuje totiž do nového stadia vývoje (*druhé fáze*) a bude potřeba podporovat ho jiným způsobem.

Starší dítě se řídí rozumem, představivostí a svými rozvíjejícími se morálními hodnotami. Přitahuje ho možnost pracovat a pobývat ve skupinách, které nejsou součástí rodiny, a patřit k nim. Dospělí však stále hrají důležitou roli. Děti mají větší výdrž a touhu po vědění a chtějí měnit svět.

Dítě od 6 do 12 let je stabilnější. Rychlý tělesný růst raného dětství se začíná zpomalovat a dítě se stává stabilnějším a méně přelétavým. Přichází o mléčné zuby a kulatou tvářičku a jeho nohy sílí. Začíná víc vyhledávat dobrodružství, je odvážnější a sdílí s námi své výkony.

Dítě od 6 do 12 let má obrovský smysl pro spravedlnost. Přeje si, aby věci byly pro všechny co nejrovnější. Pokud je deset sušenek a šest dětí, bude raději, když každý dostane jednu sušenku a čtyři zůstanou na talíři, než aby některé děti dostaly dvě. Jelikož mu prospívají pravidla a řád, můžeme ho požádat, aby pomohlo vytvořit dohody pro domácnost, které bude s radostí dodržovat a prosazovat. To také znamená, že se snaží říkat pravdu a ochotně nám dá vědět, když někdo udělá něco špatného. Snaží se dodržovat pravidla a rozlišovat dobré od zlého.

Dítě od 6 do 12 let je rádo součástí skupiny. Učí se, jak být členem skupiny, jenž přispívá svým dílem, zkoumá pojem spravedlnosti, zjišťuje, jak uvažují druhí, rozvíjí svou empatii a cítí potřebu chránit ty, které vnímá jako „slabší“. Procvičuje si roli člena společnosti a může potřebovat naši pomoc při orientaci v některých přirozených instinktech týkajících se společenskosti.

Dítě od 6 do 12 let se zajímá o tajné jazyky. Mohou ho fascinovat šifry a hieroglyfy nebo si třeba vymyslí vlastní jazyk, což je pro děti způsob, jak se cítit nezávisle a oddělené od rodiny, zatímco si vytvářejí vlastní společnost s kamarády.

Dítě od 6 do 12 let je schopno odvést kus práce (a nadělat velký nepořádek!). Bude chtít pracovat – pokud má daná práce smysl, pokud ji bude dělat se svou skupinou a pro ni a pokud bude v souladu s jeho zájmy. Rádo se dělí o nové poznatky a objevy. Dítě nyní potřebuje rozsáhlejší prostředí k objevování; domov a škola mu už nestačí. Můžeme mu poskytnout celý vesmír – nejen matematiku a gramatiku, ale i předměty, jako je biologie, dějepis, zeměpis, astronomie a mechanika. Učí se, že spolu všechno souvisí a že vše ve vesmíru (od bakterie přes pavouka až po ně samotné) má nějaký *kosmický úkol* a svou jedinečnou roli.

Dítě od 6 do 12 let používá při zkoumání vesmíru svou představivost. Překročilo již hranice zkoumání pomocí smyslů a může nyní používat svou představivost k tomu, aby porozumělo jiným kulturám, prostředím a věcem, kterých se nemůže fyzicky dotknout nebo je vidět. Simone jednou slyšela, jak to někdo popsal jako používání „očí mysli, nikoli jen těla“. Může to dělat tak, že něco vymyslí, že uvažuje o způsobech, jak vyřešit nějaký problém, např. znečištění, nebo že se s pomocí představivosti vžije do situace jiného člověka.

Dítě od 6 do 12 let si buduje základy pro to, aby vyrostlo v dospělého člověka, který přispívá společnosti a slouží druhým. Učí se, že může být prospěšné své třídě, svým spolužákům, rodině a dalším členům společnosti; např. tím, že poseká trávník staršímu sousedovi nebo napíše dopis na místní úřad, aby nechal opravit prasklinu v chodníku, která by mohla představovat problém pro osoby na vozíku.

CO SE VÁM VAŠE DĚTI SNAŽÍ ŘÍCT

DÍTĚ VE VĚKU 3 AŽ 6 LET

Když říká „Ne, udělej to ty“, **VE SKUTEČNOSTI** chce vědět: „Pomůžeš mi začít?“ nebo „Budeš u mě sedět, když to budu dělat?“

Když se ptá „Co?“ nebo „Proč?“, **VE SKUTEČNOSTI** chce pochopit vše, co se týká okolního světa. Povzbuzujte ho v tom.

Když říká „Ale já nechci jít spát!“, **VE SKUTEČNOSTI** má na mysli: „Vážně je čas jít do postele, nebo jsi tak unavený, že mě necháš být vzhůru?“

Když pláče, nepředstírá to. **VE SKUTEČNOSTI** vám tím říká: „Teď mi není dobře. Pomůžeš mi, abych se uklidnil(a)? Pak napravím to, co jsem pokazil(a).“

Když prosí o pomoc, **VE SKUTEČNOSTI** vám tím říká: „Pomoz mi, abych to udělal(a) sám/sama“, aby se naučilo postarat o sebe, druhé a okolní prostředí.

Když neposlouchá, **VE SKUTEČNOSTI** vám tím sděluje: „To, co říkáš, se neshoduje s tím, co chci právě teď dělat. Můžeš mě nechat dokončit to, co právě dělám, a pak se mě zeptat znovu tak, abych to chtěl(a) udělat?“

DÍTĚ VE VĚKU 6 AŽ 12 LET

Když se hádá a křičí „To není fér!“, **VE SKUTEČNOSTI** se snaží porozumět spravedlnosti a tomu, jak věci doopravdy fungují.

Když neustále brebentí, **VE SKUTEČNOSTI** testuje hranice a důslednost v tom, co je správné a co špatné.

Když dělá velký nepořádek, **VE SKUTEČNOSTI** se věnuje zkoumání a velkým projektům a často si uspořádává myšlenky, i když může být těžké to tak vnímat.

Když pláče, nepředstírá to. **VE SKUTEČNOSTI** vám tím říká: „I když jsem už starší, právě teď mi není dobře. Pomůžeš mi, abych se uklidnil(a)? Pak napravím to, co jsem rozbil(a).“

Když pokládá hlubokomyslné otázky, **VE SKUTEČNOSTI** po vás chce, abyste mu pomohli samostatně přemýšlet a poskytl mu nástroje a rámce pro zkoumání myšlenek a hledání odpovědí.

Když se zdá, že vás neposlouchá, **VE SKUTEČNOSTI** vás poslouchá vždy. Možná vám neodpoví nebo se nebude řídit vašimi pokyny, ale slyší vás.

DŮLEŽITÉ MONTESSORI PRINCIPY PRO DÍTĚ VE VĚKU OD 3 DO 12 LET

2

- 22 Stručné dějiny montessori
- 23 Co je montessori?
- 26 Lidské tendence
- 33 Čtyři fáze vývoje

STRUČNÉ DĚJINY MONTESSORI

Dr. Maria Montessori byla italská lékařka, antropoložka a vědkyně, která se zajímala o vše možné od ženských práv až po geometrii a botaniku, ale zejména o děti.

Narodila se v roce 1870 a dostalo se jí vzdělání a příležitostí, jež byly pro ženu v té době neobvyklé. Získala lékařský titul a začala pracovat s dětmi se speciálními potřebami (tehdy označovanými jako „delikventní“), přičemž dosáhla mimořádných výsledků. (Dr. Montessori pak zaregistrovala své studenty ke státní zkoušce. Většina z nich uspěla a někteří dokonce získali lepší známky než děti bez speciálních potřeb.) Dr. Montessori v důsledku toho usoudila, že by si děti bez zvláštních potřeb mohly vést lépe.

V roce 1907 měla dr. Montessori příležitost ověřit si své nápady v rámci italského vzdělávacího systému. Otevřela první Casa dei Bambini (Dětský dům) pro děti pracujících rodičů žijících v chudinské čtvrti v italském San Lorenzu. Tato škola se stala její laboratorii. Pozorovala děti, zaznamenávala si vše, co viděla, a podporovala jejich vývoj. Když viděla, že se děti o něco zajímají, poskytla jim to. Když o něco zájem ztratily, nahradila to něčím jiným. Řídila se jejich přirozenými tendencemi a upravovala podle toho jejich prostředí. V rozporu s tehdy obecně přijímaným přesvědčením, že děti jsou tvrdohlavé, sobecké a neochotné se dělit, dr. Montessori zjistila, že když se nacházejí ve správném prostředí a dochází k naplňování jejich potřeb, jsou starostlivé, schopné a dychtivé se učit.

Dr. Montessori byla jedinečná v tom, že děti nepoznávala na základě dohadů, teoretizování či vytváření domněnek, ale prostým pozorováním. O tom, čemu říkáme „montessori metoda“, bychom ve skutečnosti mohli uvažovat jako o „dětské metodě“, protože děti – prostřednictvím pozorování dr. Montessori – sdělovaly, co se jim líbí, čemu dávají přednost a jaké jsou jejich vlastnosti v různém věku.

Dr. Montessori pracovala s dětmi po celém světě a testovala, zdokonalovala a vylepšovala svou metodu až do své smrti v roce 1952. Zprávy o její práci se šířily a lidé (pedagogové, rodiče, vládní úředníci, hodnostáři), kteří ji přišli sledovat a učit se od ní, se vrátili domů a napodobovali její metody – vytvářeli prostředí, pozorovali děti a naplňovali jejich potřeby. Její metody byly oceňovány pro své pozitivní a opakovatelné výsledky.

Dnes, o více než sto let později, uplatňují pedagogové, rodiče a pečující osoby po celém světě stejný přístup a zjišťují, že se základní charakteristiky dětí – jejich lidské tendence a potřeby – nezměnily. Děti jsou samostatné a schopné; dokážou naslouchat, zvládnou plnit pokyny, dělit se a pečovat. Tyto vlastnosti jsou ve skutečnosti součástí jejich přirozené povahy. Proto jsou tyto metody i dnes stejně aktuální, jako byly za života dr. Montessori.

CO JE MONTESSORI?

Jednou z nejčastějších a nejnáročnějších otázek, kterou si klade každý, kdo se setká s montessori poprvé, je „Co je montessori?“. Montessori toho v sobě zahrnuje mnoho: Je to pohled na svět, optika, postoj a forma moudrosti.

Montessori je životní filozofie. Způsob, jak žít a jak být s druhými, ale především s dětmi.

Montessori jako pohled na svět

Montessori pohled na svět či perspektiva znamenají úctu a úžas. Je to život v úctě k sobě samým i našemu okolí – včetně zvířat a rostlin, velkých i malých. Je to uvědomování si Země a jejích součástí, živých i neživých, vesmíru a také složitostí, které přispívají k naší existenci. Je to přemýšlení, jak všechno vzniklo, co dalšího ještě je a jak všechno dohromady funguje.

Tato úcta a úžas jsou často doprovázeny radostí. Montessori je radost. My (Junnifa a Simone) jsme tuto radost zažily díky tomuto rozšířenému pohledu na život při výchově dětí, při své pedagogické práci a obecněji při každodenních činnostech.

Montessori pohled na svět se soustředí na správcovství a zodpovědnost. Na chápání, že mezi věcmi existuje vzájemná závislost a že naše činy, vědomé i nevědomé, ovlivňují všechny a všechno. Je to záměr přistupovat k životu s tímto vědomím a jednat se zodpovědností za sebe, druhé, naši společnost a životní prostředí. Je to vědomí, že když se snažíme řešit problémy, nejprve se zaměříme sami na sebe, nikoli na druhé, zejména pak děti.

Tento pohled ovlivňuje vše, co děláme, protože utváří způsob, jakým pohlížíme na naše vztahy, domovy, výchovu dětí i na příležitosti, které zkoumáme pro sebe, své potomky a ostatní. Stává se optikou, skrze niž své děti vnímáme.

Montessori jako optika

Když se na děti díváme montessori optikou, nevnímáme je jako prázdné nádoby, které je třeba naplnit nebo proměnit v cokoli, co si přejeme. Místo toho v nich vidíme lidské bytosti plné potenciálu, jež si zaslouží náš respekt a jsou schopné podílet se na svém vlastním vývoji. Naší úlohou jakožto pedagogů, rodičů a pečujících osob je snažit se pochopit, rozvíjet a odhalit to, co v našich dětech již je.

Děti vnímáme jako jedinečné bytosti s vlastními individuálními silnými stránkami, osobnostmi, schopnostmi a zájmy. Uvědomujeme si, že jejich cesta, tempo a zkušenosti se budou lišit od těch ostatních. Nevnímáme je jako kopie nás samých ani je nedefinujeme podle jejich věku a dalších obecných charakterizujících znaků. Nesnažíme se je nutit, aby se přizpůsobily jednání druhých, ani je s druhými nesrovnáváme. Místo toho uznáváme a rozvíjíme jejich individualitu.

Děti vnímáme jako schopné. Dokážou si utvářet svou vlastní jedinečnou osobnost a v každém stadiu toho pro sebe hodně udělat. Uznáváme, že jsou schopny neustále zdokonalovat své dovednosti. Místo abychom dělali věci za ně, poskytujeme jim příležitost dělat to, co svedou, a když potřebují pomoc, pomůžeme jim, aby to zvládly samy.

Na děti se díváme s úctou a úžasem. Všimáme si jejich drobných úspěchů a cítíme respekt k jejich úžasným schopnostem. Díky této úctě a úžasu je rodičovství a péče o děti radost, nikoli povinnost.

Protože na děti pohlížíme jinak, **začínáme vnímat jinak i sami sebe a svou roli.** Nejsme sochaři ani tvůrci, ale zahradníci. Jsme spíše průvodci než učitelé. Jak říká Chalíl Džibrán ve svém podobenství „O dětech“: „Jste luky, z nichž jsou vaše děti jako živé šípy vysílány kupředu po stezce nekonečna.“

Montessori jako postoj

Montessori je postoj k dětem i k životu obecně. Je to postoj ve znamení úcty, pokory, neustálé zvědavosti, otevřenosti a přijetí, trpělivosti a důvěry.

Montessori je postoj založený na respektu. K dítěti přistupujeme v první řadě jako k lidské bytosti, která si zaslouží, abychom ji oslovovali a jednali s ní s úctou. I tomu nejmenšímu dítěti umožňujeme mít a vyjadřovat názory, volby a preference. Jsme otevření a snažíme se mu porozumět, místo abychom ho soudili. Když například dítě pláče, nevnímáme to jako nepříjemné vyrušování, ale pokusíme se pochopit, co nám tím chce sdělit. Montessori podporuje respekt k jedinečnému procesu vývoje a učení dítěte, k jeho schopnostem a růstu.

Komunikujeme uctivým tónem i slovy. Nechováme se povýšeně. Nedáváme dětem nálepky ani jim nenadáваме. Nemluvíme s nimi hrubě. Uvědomujeme si účinek svých slov. Poskytujeme jim prostor, aby i ony mohly promluvit, zatímco my jim nasloucháme a uvažujeme o tom, co říkají, aniž bychom jim skákali do řeči. Dávame jim příležitost zapojit se a uznáváme jejich přispění.

Respekt se projevuje také ve způsobu, jakým s dítětem zacházíme a jak se ho dotýkáme. Nejprve ho požádáme o svolení a pak používáme jemné, něžné a neinvazivní dotyky, jež berou v úvahu jeho zkušenost (pokud není ohrožena jeho bezpečnost). Úctu prokazujeme tím, že prostory zařizujeme tak, aby zohledňovaly potřeby dítěte a přizpůsobovaly se jim.

Montessori je pokora a neustálá zvědavost. Zvědavost a pokora samotné dr. Montessori, to, jak neustále kladla otázky, aby dětem porozuměla, pohánělo rozvoj montessori filozofie. Jako dospělí se nepovažujeme za „mudrce na jevišti“, kteří mají všechny odpovědi a naplňují dítě vědomostmi. Místo toho jsme „průvodci po jeho boku“ a zůstáváme zvědaví a spolupracujeme s ním, učíme se od něj a s ním a jsme otevření novým možnostem. Jsme trvale pokorní a umožňujeme dítěti, aby samo mohlo objevovat a rozvíjet svou inteligenci.

Montessori je otevřenost a přijetí. Děti, o něž pečujeme, přijímáme a vítáme takové, jaké jsou, zajímáme se o jejich potřeby a jsme ochotní upravit naše prostředí a očekávání tak, aby mohly vzkvétat.

Montessori je trpělivost a důvěra. Ve vzájemných interakcích si počínáme zvolna a rozvážně a při předvádění různých činností a chování nespěcháme. Také čekáme a pozorujeme, když nám dítě něco ukazuje. Dopřáváme mu čas a prostor dělat věci, které už zvládlo, a příležitost procvičovat ty, které mu ještě úplně nejdou. Jsme trpěliví, zatímco se dítě vyvíjí svým vlastním tempem.

Stejně jako zahradník připravuje půdu s nadějí, že rostlina vyklíčí, živí ji a věří, že poroste, pleje, zalévá, prořezává a pečuje o ni – vždy s důvěrou –, i my věříme, že se dítě bude rozvíjet. Připravujeme mu prostředí a pečujeme o něj s důvěrou a trpělivostí. Důvěřujeme jeho schopnostem konat, myslet, být. Pracujeme s ním na rozvoji těchto dovedností s vírou, že je pak bude používat.

Montessori je víra v potenciál a schopnosti dítěte. Víra v to, že děti jsou vždy schopné, když jim poskytneme příležitost a správné prostředí. Víra ve vrozenou dobrotu dětí a v jejich schopnost učit se.

Montessori jako moudrost

Z mnoha darů, jež nám montessori dalo, je tím nejzásadnějším moudrost: pochopení toho, jak se děti vyvíjejí a jak je můžeme podpořit při jejich vlastní metamorfóze.

Montessori přístup pomáhá pedagogům, rodičům a pečovatelům pochopit a rozpoznat jednotlivá stadia vývoje dítěte. Učí nás identifikovat všechny změny – i když jejich příznaky mohou být jen sotva patrné. *Lidské tendence a fáze vývoje*, což jsou montessori termíny, poskytují cenný rámec, který nám pomáhá porozumět našim dětem, vést je a podporovat během jejich růstu a proměny v dospělého člověka.

Dr. Montessori použila při popisu vývoje dítěte přirovnání k proměně vajíčka v housenku, kuklu a nakonec motýla. Děti absolvují podobnou cestu; v každém stadiu jsou jako zcela jiné bytosti. Rostou a mění se, fyzicky i psychicky. Někdy jsou tyto změny zjevné, jindy zase sotva patrné. Někdy jsou nepříjemné – pro dítě i pro nás – a těžko pochopitelné. Jsou však součástí přirozeného vývoje v dospělého člověka. Vývoje k tomu, aby děti roztáhly svá křídla a vzlétly (Krásný příběh o tom, jak Junnifa s dětmi sledovala vývoj motýla, představuje „Cesta housenky“, kterou najdete v online příloze na workman.com/montessori).

LIDSKÉ TENDENCE

„Jedním z velkých přínosů dr. Montessori k předmětu studia dítěte byly lidské tendence... Lidské tendence jsou člověku vrozené. Jsou to vlastnosti, sklony, jež umožňovaly lidské bytosti od jejího prvopočátku na Zemi uvědomovat si své prostředí, poznávat ho a chápat... Každé dítě, když se narodí, vstupuje stejně jako první lidská bytost do prostředí, které pro něj bylo vytvořeno, ale je mu neznámé. Má-li v něm bezpečně prožít svůj život, musí mít způsob, jak ho poznat. Tento způsob představují lidské tendence.“

– Margaret E. Stephensonová, „Dr. Maria Montessori – současná pedagožka?“

„Lidské tendence“ jsou univerzální přirozené sklony lidí – způsoby, jakými myslíme, jednáme a reagujeme tak, abychom se přizpůsobili svému prostředí a naplnili své materiální a duchovní potřeby. Pokud se lidské tendence rozvíjejí, pomáhají dítěti v utváření jeho osobnosti (v tom, jak přijímá a objevuje vše kolem sebe) a „adaptaci“ (v tom, jak se stává občanem své doby, místa a kultury). Lidské tendence jsou základním kamenem montessori praxe. Naší rolí pečovatелů je zajistit správné podmínky pro to, aby se lidské tendence mohly projevit, a také odstranit všechny překážky, které by to mohly narušit.

Co jsou lidské tendence?

Na chvíli si představte, že jste právě vystoupili z letadla v nové zemi. Co byste asi udělali jako první? Možná byste se sešli s členy své rodiny nebo s přáteli, načež byste si vzali taxík do hotelu. Pak byste se možná ubytovali, trochu si odpočinuli a vydali se na průzkum. Navštívili byste zajímavá místa, ochutnali místní kuchyni, poslechli si hudbu nebo zašli do muzea. Cestou zpátky byste se mohli zastavit v obchodě a nakoupit nějaké věci – nejspíš byste si přepočítali, kolik stojí ve vaší měně, abyste se ujistili, že jsou jejich ceny rozumné. Měli byste v plánu vrátit se do hotelu, abyste mohli napsat domů své rodině a podělit se s ní o své zážitky. Ale představte si, že byste se vrátili a váš hotel by tam už nebyl. Nejspíš byste váhali s dalším průzkumem, dokud byste vzniklou situaci nevyřešili.

Cesta, kterou jsme právě absolvovali, ilustruje mnoho lidských tendencí: zkoumání, orientaci, řád, komunikaci, matematickou mysl, představivost, abstrakci. Budeme se jimi dál zabývat níže spolu s dalšími lidskými tendencemi – k pohybu, práci, přesnosti, opakování, sebezdokonalování, sociálnímu vývoji a vyjadřování.

Zkoumání

My lidé zkoumáme, abychom se seznámili se svým prostředím. Hledáme, pátráme a získáváme zkušenosti prostřednictvím pohybu, smyslů, intelektu a představivosti.

Fyzické, kognitivní, sociální a duchovní zkoumání je pro děti přirozené. V prvních letech je většina zkoumání fyzická – novorozenec hledá matčinu bradavku, batole se dotýká všeho, nač dosáhne, dítě šplhá na nábytek. Jak dítě roste, jeho zkoumání začíná být stále více kognitivní a sociální a později i duchovní. Právě prostřednictvím zkoumání dítě získává orientační body, které potřebuje k dalšímu objevování.

Je toho tolik, co děti potřebují během dětství poznat a prozkoumat. *Co jsou tyhle věci? Jak se mám pohybovat? Jak mám číst? Psát? Co je vhodné? Co mě baví? Co je bezpečné? Jak moc je to zábavné? Jak to vyrobili? Ach, oni existovali nějakí lidé i před mými prarodiči? Jak žili? Existují i jiné země, kontinenty, planety? Kde jsou? Co se tam děje?*

Děti zkoumají své okolí, aby pochopily a zvládly své místo, čas a kulturu. Aby se zorientovaly. Jakmile se přizpůsobí svému prostředí, mohou pracovat na tom, aby ho změnily či zlepšily.

Naše úloha: Můžeme děti podpořit tím, že jim poskytneme prostředky, které napomohou jejich zkoumání. Když dítě skáče po pohovce, místo abychom ho prostě zastavili, zkusme pochopit, co tím zkoumá – možná objevuje schopnosti svého těla, zajímá ho zvuk skákání nebo zkouší hranice toho, co je a není dovoleno. Pak mu můžeme poskytnout vhodné alternativy pro takové zkoumání.

Dr. Montessori zastávala názor, že dítěti do tří let bychom měli poskytnout domov, dítěti od 3 do 6 let svět a dítěti od 6 do 12 let vesmír. Jak dítě roste, můžeme zavádět nové nástroje, dohody či hranice, stejně jako náležité vedení pro jeho zkoumání.

Orientace

Orientace je tendence a schopnost zařadit se či ukotvit – zaujmout fyzické nebo psychické místo ve vztahu ke svému prostředí či určité situaci. Orientace je obvykle prvním krokem zkoumání. Když je dítě orientované, cítí se bezpečně a může začít objevovat.

Lidé potřebují vědět, kde se nacházejí a co mohou očekávat. Je důležité děti pozorovat a pochopit, jak moc potřebují být orientované, aby se cítily bezpečně.

Pro novorozence je orientačním bodem tlukot matčina srdce nebo hlasy známé z dělohy. Malé dítě v parku se může ohlížet po rodiči nebo pečující osobě, aby se zorientovalo, než získá jistotu a začne svobodněji prozkoumávat své okolí. Pokud dítě nastupuje do nové školy, bude se chtít první den zorientovat ve věcech, jako např. kde jsou toalety, kam si má uložit věci, kam se chodí na oběd a jaký je celkový denní řád. Starší dítě získává stále více orientačních bodů, nejen fyzických, ale i těch, které se odvíjejí od jeho znalostí a přesvědčení o předmětech, jež prozkoumalo dříve, a také od pravidel či očekávání.

Naše úloha: Můžeme dítěti připravit fyzické, kognitivní, sociální a duchovní prostředí, v němž se bude orientovat. Poskytneme mu příležitosti ke zkoumání, aby si vytvořilo ještě více orientačních bodů. Pomozme mu porozumět očekáváním a limitům jeho prostředí a zajistíme, aby mělo kotvy, na něž se může během celého dne spolehnout – doma, ve třídě i ve svých interakcích. Buďme ve svých reakcích a interakcích co nejpředvídatelnější, aby vědělo, co může očekávat.

Řád

V montessori často říkáme „místo pro všechno a vše na svém místě“. Tam, kde existuje fyzický pořádek, je pravděpodobnější, že budeme mít i ten vnitřní – psychický a kognitivní. Řádem může být také logická, předvídatelná posloupnost v každodenním životě dítěte, na kterou se může spolehnout a která ho ukotvuje. Pro mladší děti může být kotvou nějaká činnost, třeba písnička, již si každé ráno zazpíváte. Pro starší dítě zase pravidelně naplánovaná událost, například večere v šest hodin. Řád zahrnuje tendenci třídit a organizovat to, co známe a co zjišťujeme, včetně myšlenek, hodnot a pocitů.

Naše úloha: Vytváříme řád v prostředí dítěte a pomáháme mu s jeho zaváděním, udržováním a obnovováním. Pomozme mu budovat dovednosti a vytvářet systémy a vedme ho. Zajistíme, aby mělo denní, týdenní a sezónní rytmy a rituály a zažívalo tak předvídatelnost.

Komunikace, vyjadřování a sociální vývoj

Komunikace je přirozený sklon sdílet své myšlenky, zkušenosti a obavy, stejně jako naslouchat a porozumět druhým. Podporuje lidskou tendenci k sociálním vztahům a spolupráci. Děti se často rodí se schopností sát, polykat a plakat jako formou komunikace. Do 3 let věku se dítě obvykle naučí jazyku/jazykům své komunity a dokáže plynule vyjadřovat své myšlenky. Pak rozvíjí svou schopnost číst, psát, zpívat, gestikulovat, vytvářet výtvarná a básnická díla a může se také naučit mluvit dalšími jazyky.

Máme lidský sklon k vyjadřování, touhu vyjadřovat se prostřednictvím umění, hudby a tance, jež jsou zdrojem štěstí. Dokonce i miminka se pohybují do rytmu, když slyší hudbu. Většina dětí ve věku od 3 do 12 let je přirozeně přitahována k výtvarným činnostem s otevřeným koncem. Zdá se, že samy od sebe chtějí kreslit, malovat nebo aranžovat kamínky a okvětní lístky do vzorů. To vše jsou formy vyjádření.

Jako savci máme touhu být součástí skupiny a je nám vlastní lidská tendence k sociálnímu vývoji. Máme potřebu někam patřit a spolupracovat. Sociální prostředí roste spolu s dítětem – miminko je součástí své rodiny, pak se okruh rozšiřuje na další pečující osoby, potom možná na jesle či herní skupinu a posléze na předškolní zařízení, základní školu a další aktivity a skupiny. Sociálnímu vývoji dětí se budeme podrobně věnovat v kapitole 6.

Naše úloha: Děti snadno vstřebávají jazyk, takže jim připravíme jazykově bohaté prostředí tím, že na ně budeme mluvit (nebo znakovat), číst jim, zpívat, vyprávět příběhy a necháme je sledovat, jak komunikujeme s druhými. Jak bude dítě růst, můžeme používat stále přesnější a bohatší jazyk – namísto „květina“ řekneme „květ červeného ibišku“. Když se s námi děti chtějí podělit o své zážitky, myšlenky nebo otázky, věnujeme jim svůj čas a pozornost.

Můžeme jim poskytnout příležitosti k uměleckému vyjádření a také potřebné vybavení, jako jsou tužka a papír, štětce a barvy, hudební přehrávače, texty písní a hudební nástroje.

Podporujme sociální vývoj dětí tím, že je naučíme očekávaným pravidlům, chování a kultuře naší rodiny a komunity. Můžeme jim být oporou, zatímco se budou učit, jak interagovat s členy našeho rodinného uskupení a poté i s dalšími jedinci a skupinami.

Matematická mysl

Lidé se rodí s velmi logickou myslí. Matematickou mysl používáme, když jdeme do obchodu a v duchu si průběžně sčítáme jednotlivé položky. Vidíme ji u dítěte, které odhaduje, kam a jak daleko má sáhnout, aby zvedlo nějaký předmět. Vidíme ji, když dítěti nabídneme dvě sušenky a ono si vybere tu větší. Matematická mysl je stále v akci a podporuje další dvě tendence, představivost a abstrakci, a spolupracuje s nimi.

Naše úloha: Můžeme dětem poskytovat příležitosti k tomu, aby mohly používat svou matematickou mysl. Aby mohly řešit problémy, odhadovat, tipovat, třídit, kategorizovat, měřit a zapojovat se do činností vyžadujících analýzu.

Představivost

Představivost je schopnost vidět věci, které nemáme přímo před sebou, vytvářet řešení, jež v dané chvíli neexistují, a naplňovat své potřeby. Začíná to již ve velmi raném věku. Malé dítě se naučí, že jeho rodiče nebo pečovatelé jsou stále tady, i když s ním nejsou v jedné místnosti. Starší děti si dokážou představit, jaký byl život příslušníků raných civilizací nebo na jiných místech, i když tam nikdy nebyly. A naši prapředci si všimli, že zvířata mají hustou srst, která je chrání před přírodními živly, a představili si oděv, jenž by jim posloužil stejným způsobem – představili si ho a pak si ho vyrobili.

Naše úloha: Představivost je založena na konkrétních zkušenostech. Představivost dítěte můžeme podpořit tím, že mu v prvních šesti letech poskytneme spoustu aktivit pro přímé zkoumání a objevování okolního světa. Se staršími dětmi lze zase sdílet příběhy o životě a době, které se liší od těch jejich, a vyzvat je, aby zapojily svou představivost.

Abstrakce

Abstrakce je blízká příbuzná představivosti. Je to schopnost uchopit podstatu něčeho a aplikovat ji na jiné věci. Je to schopnost vidět za hranice konkrétního, interpretovat a generalizovat. I když se abstraktní myšlenky vyskytují i u mladších dětí, začíná jich přibývat po šestém roce věku. Abstrakce a představivost dosáhnou nejrozvinutější podoby, jakmile dítě dobře chápe realitu. Například když mladší dítě v montessori třídě počítá s pomocí zlatých korálků, dá k sobě 5 korálků a 4 korálky a spočítá, že jich je celkem 9. Starší dítě bude schopno abstrahovat, když vidí čísla a znaménko plus, a bude vědět, že je má sečíst, aby získalo odpověď.

Naše úloha: Můžeme jim pomoci pochopit klíčové pojmy, poskytnout jim k tomu potřebné nástroje a vracet se k těmto pojmům tak často, jak budou potřebovat, dokud se s nimi vnitřně neztotožní; například jim nabízet konkrétní předměty, slovníky atd. Také lze dítě nechat, aby používalo svou představivost k vytváření nápadů či jejich uvádění v život, což je forma abstrakce.

Pohyb

Pohyb je schopnost a potřeba používat své tělo v okolním prostředí. Tímto způsobem ho totiž zkoumáme a nakonec vylepšujeme. Tato tendence je u dětí velmi zřetelná. Jak často komentujeme, že naše dítě nedokáže v klidu posedět? Vrozené puzení k pohybu napomáhá vývoji dítěte.

Manipulace, další druh pohybu, představuje důležitou formu zkoumání. Dr. Montessori nazývala ruce „nástroji inteligence“. Naše ruce jsou důležitým nástrojem pro ovládnutí okolního prostředí a pro naši schopnost upravovat ho, pracovat s ním, regenerovat ho a zlepšovat.

Naše úloha: Místo abychom dítěti bránili v pohybu a aktivitě, poskytneme mu příležitosti a činnosti, jež pomáhají rozvíjet a zdokonalovat jeho motorické schopnosti. Dejme mu místo a prostor pro skákání a běhání. Nabízejme mu takové předměty k manipulaci, které vyžadují čím dál větší schopnosti.

Práce, přesnost, opakování a sebezdokonalování

Je to *práce*, pomocí níž vylepšujeme své okolí i sami sebe. Jakmile pochopíme okolní prostředí, naše matematická mysl obvykle spatří způsoby, jak ho upravit, aby lépe vyhovovalo našim potřebám. Tyto úpravy si můžeme představit a následně je převést do reality prostřednictvím práce. Může se jednat o něco tak jednoduchého jako namazat vrzající židli nebo vyrobít pás na nářadí s kapsami pro speciální předměty.

Vedle sklonu k práci mají lidé také tendenci k *přesnosti a sebezdokonalování*. Potřebujeme přesnost. Vidíme to u dětí, které se učí jezdit na kole, psát či šplhat nebo se snaží osvojit si jakoukoli novou dovednost, po níž touží. I když upadnou nebo jim něco nejde, pokusí se o to znovu. Sebezdokonalování je touha neustále se zlepšovat a dělat to nejlépeší pro sebe i druhé. Přesnost pozorujeme v dětském dotazování. Děti se neustále ptají a hledají přesné odpovědi na to, čím věci jsou a jak fungují.

Opakování nám pomáhá zvládnout danou činnost. Zvládnutí činnosti nám dává kontrolu nad okolním prostředím a vede k sebedůvěře a uspokojení. Když děti sahají pořád dokola po téže aktivitě, jednají v souladu se svou lidskou tendencí a my můžeme ocenit hodnotu tohoto opakování. Starší dítě ve věku od 6 do 12 let bude činnost také opakovat, ale nemusí to chtít dělat pokaždé stejným způsobem. Místo toho bude hledat způsoby, jak ji opakovat s obměnami.

Naše úloha: Můžeme dítěti poskytovat aktivity, které budou na hranici jeho schopností – nebudou ani příliš jednoduché, ani příliš náročné a neustále k nim budeme přidávat nové stupně obtížnosti –, abychom podpořili jeho snahy o sebezdokonalení. Děti se často soustředí spíše na proces než na výsledek. Můžeme to podpořit tím, že odoláme nutkání pomáhat jim, když se jim nedaří, a necháme je opakovat jednotlivé kroky. Opakování vyžaduje čas, proto bychom měli zajistit, aby ho dítě mělo dostatek a mohlo nerušeně zkoumat a věnovat se dané aktivitě opakovaně.

POZOROVÁNÍ PRO PODPORU LIDSKÝCH TENDENCÍ

- Pozorujte své dítě, abyste zjistili, které tendence právě působí a jak podle nich dítě jedná.
- Připravte mu prostředí tak, aby bylo bohaté na příležitosti a aktivity, jež tyto tendence podporují.
- Pokud časem nepozorujete, že by určitá tendence působila, hledejte překážky, které jí brání, a pokuste se je odstranit.
- Zhodnoťte sami sebe a své prostředí, abyste zjistili, zda a jak podporujete tendence svého dítěte. Co můžete změnit nebo udělat lépe?

ČTYŘI FÁZE VÝVOJE

Čtyři fáze vývoje podle dr. Montessori představují rámec, který popisuje, jak se člověk vyvíjí od narození do dospělosti (zhruba 24 let). Tyto čtyři fáze můžeme využít k pochopení vlastností dítěte v každém věku, abychom ho mohli podpořit ve všech stadiích vývoje. Každá fáze je přibližně 6 let dlouhá: 0 až 6 let (rané dětství), 6 až 12 let (dětství), 12 až 18 let (dospívání) a 18 až 24 let (dospělost). Je zajímavé, že dr. Montessori zařadila věk 18 až 24 let do dětství dlouho předtím, než studie mozku zjistily, že prefrontální kortex (ve kterém se nachází racionální rozhodování) se vyvíjí až do pětadvacátého roku života.

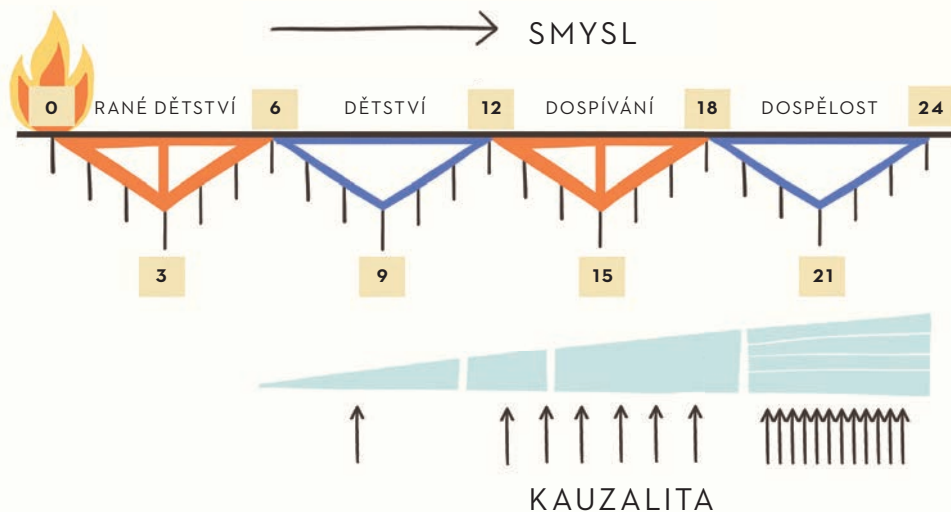
Dr. Montessori používala k popisu změn, k nimž u dítěte dochází, když přechází z jedné fáze do druhé, termín „znovuzrození“. V každém stadiu můžete mít pocit, že se objevilo nové a odlišné dítě, s novými vlastnostmi a potřebami, které jedná podle svých lidských tendencí a učí se novými a odlišnými způsoby. Stejně jako housenka prochází na své cestě k tomu, aby se stala motýlem, mnoha fyzickými i behaviorálními proměnami, činí tak během svého dospívání i dítě.

Každá fáze staví na té předchozí, přičemž výtvarné záznamy z jedné připravují a vytvářejí základy pro tu následující. Je důležité vědět, že i když dr. Montessori poznamenala, že každá fáze trvá přibližně 6 let, okamžik přechodu z jedné do druhé je u každého dítěte jiný. Některé děti například začínají projevovat známky přechodu k druhé fázi v 5,5 letech a jiné v 7 letech. Přechod z jedné fáze do druhé je obvykle postupný, přičemž někdy dítě spočívá jednou nohou v jednom období a druhou v tom následujícím. Tyto věkové údaje můžeme použít jako vodítko a hledat další známky a charakteristické rysy přechodu, které si probereme, abychom poznali, kdy dítě přechází z jedné fáze do druhé.

Chápeme-li jednotlivé fáze, můžeme tomu přizpůsobit své metody, prostředí a reakce tak, aby odpovídaly potřebám dítěte. Naše úloha jakožto rodičů, pečujících osob, pedagogů nebo milujících dospělých se mění s tím, jak naše dítě prochází jednotlivými fázemi vývoje.

KONSTRUKTIVNÍ RYTMUS ŽIVOTA

Zdroj: Mezinárodní asociace montessori (AMI)

Toto schéma představila dr. Montessori v roce 1950 v italské Perugii, aby vysvětlila čtyři fáze vývoje.

- Vidíme čtyři opakující se trojúhelníky. Každý trojúhelník představuje jednu fázi, která trvá zhruba šest let.
- První a třetí fáze jsou rozděleny na dvě dílčí podfáze; např. první fáze vývoje se skládá z podfáze 0–3 (fáze osvojování) a podfáze 3–6 (fáze upevňování a rozvíjení).
- Dr. Montessori vypořizovala, že se lidé vyvíjejí v cyklech s obdobími rychlého vývoje, po nichž následují období upevňování. To bylo v rozporu s tehdy rozšířenějším názorem, že vývoj člověka probíhá lineárně či přímočaře a že nejmladší děti se toho učí nejméně a ty nejstarší se dokážou naučit nejvíce. Tento tradiční pohled na vývoj je znázorněn v dolní polovině diagramu (modré trojúhelníky znázorňující množství vzdělání, začínající od 6 let a postupně se zvyšující až do vysokoškolského věku).
- Tyto fáze mají společné rysy. První a třetí fáze jsou znázorněny silnými oranžovými liniemi, protože se jedná o dynamická, výbušná a dramatická období fyzického a psychického růstu. Druhá a čtvrtá fáze jsou vyvedeny tenkými modrými čarami, jelikož jde o klidnější období stabilního růstu. V montessori se tomu říká „paralelní fáze“.

První fáze vývoje: 0 až 6 let, rané dětství

První fáze vývoje se vyznačuje prudkým růstem a výraznými fyzickými, kognitivními a psychickými změnami. Dítě ve věku 6 let vypadá velmi odlišně od novorozence a umí toho mnohem víc.

Dítě v první fázi zkoumá svět svými smysly. Přijímá smyslové vjemy z okolí a využívá je k budování své inteligence a osobnosti.

Jelikož se dítě v této fázi soustředí na budování sebe samého, může sice rádo pobývat ve společnosti druhých, ale dává přednost samostatné práci nebo práci po boku jiné osoby. To se radikálně změní ve druhé fázi, ve věku 6 až 12 let.

Dítě v první fázi má tzv. *absorbující mysl*, jak to nazvala dr. Montessori. Od narození do 6 let přijímá vše bez námahy a bez rozlišování. Vstřebává zrakové vjemy, vůně, chutě, chování a kulturu kolem sebe. Jde o nevědomý proces, který nezahrnuje volbu ani úsilí dítěte. Dochází k němu automaticky a s lehkostí. Mysl dítěte je jako houba, jež nasaje jakoukoli tekutinu, do níž ji ponoříte. Nemůže se rozhodnout, kterou část vody pojme – nasaje ji celou. Věci, jež dítě vstřebá, se stávají součástí jeho osobnosti a jeho já.

První podfáze (0 až 3 roky)

V prvních třech letech toho dítě zvládne opravdu hodně. Naučí se chodit, mluvit, jednat a být člověkem svého času a místa. Je to období velkého fyzického růstu a proměny. Dítě přechází od bezzubosti k plnému chrupu, od toho, že pije pouze mléko, až ke schopnosti jíst všechny pokrmy, od novorozeneckého pláče k tomu, že umí mluvit třeba i několika jazyky. Během těchto let se posouvá od instinktivního kopání nožkami k přetáčení, plazení, stání, chůzi, běhání, skákání a užívání si široké škály pohybů. Od máchání ručičkami až k používání propracovaného pinzetového úchopu (držení mezi palcem a ukazováčkem) pro specifické úkony, jako je šití a psaní. Od instinktivního čurání a kakání až k ovládání těchto procesů a samostatné používání toalety. Od neznalosti světa se dostává k tomu, že ví, jak fungují věci doma i v jeho okolí. Umí přemýšlet a řešit určité problémy. Zná některá pravidla a kulturu své skupiny a začíná chápat, co je a není vhodné. Dokáže si vytvářet souvislosti a vyvozovat některé závěry.

Dítě ve třech letech, zejména pokud se mu dostalo správného prostředí, je tvůrcem, který toho již hodně dokázal. Vytvořilo si to, co dr. Montessori nazývá *psychické orgány* – jazyk, pohyb, kulturu, inteligenci a vůli. Úžasné je, že to všechno dokázalo, aniž by si to uvědomovalo nebo si tento proces pamatovalo. Proto dr. Montessori nazvala dítě v tomto stadiu *nevědomým tvůrcem*.

SENZITIVNÍ OBDOBÍ

„Období zvýšené vnímavosti jsou ohraničené časové úseky v životě jedince, zejména v jeho raném věku, kdy do popředí vystupuje nějaký zvláštní specifický sklon. Jedná se o přechodnou dispozici, omezenou na osvojení si konkrétní vlastnosti. Jakmile si tuto vlastnost nebo charakteristiku osvojí, zvýšená citlivost se ztrácí.“

– dr. Maria Montessori, *Tajuplné dětství*

Senzitivní období je doba nebo fáze v životě dítěte, kdy se zdá, že ho přitahuje určitý aspekt okolního prostředí. Povšimneme si, že se neustále vrací k nějaké činnosti nebo ji opakuje. Díky tomu, že se po určitou dobu věnuje této práci, získá novou dovednost nebo schopnost. Může si ji osvojit i jindy, bude to však vyžadovat mnohem větší úsilí.

Senzitivní období jsou mimořádně intenzivní a soustředěná v první fázi vývoje. Dr. Montessori je nazývala *proudem vnitřního světla, životně důležitými impulsy a tvůrčí citlivostí*. Zatímco absorbující mysl umožňuje dítěti přijímat bez rozdílu vše v jeho okolí, senzitivní období jako paprsky světla zaměřují dítě na jeden aspekt jeho prostředí. Dovednosti získané v každém senzitivním období pomáhají dítěti jednat podle jeho lidských tendencí.

SENZITIVNÍ OBDOBÍ JSOU PŘECHODNÁ. Nakonec zmizí bez ohledu na to, zda si dítě danou dovednost osvojilo, či nikoli. Tato práce může probíhat hmatatelně (fyzicky) nebo nehmatatelně (mentálně).

SENZITIVNÍ OBDOBÍ SE PŘIROZENĚ OBJEVUJÍ U KAŽDÉHO DÍTĚTE. Přesto dítě potřebuje podporu dospělého, který mu připraví to správné prostředí a bude ho povzbuzovat k aktivitě v něm. Například dítě v senzitivním období pro jazyk přitahuje lidská řeč a má schopnost rozvíjet své jazykové dovednosti. Pokud se však v daném prostředí žádný jazyk nevyskytuje, pak tuto dovednost nezíská a senzitivní období nakonec pomine.

JAK ROZPOZNAT SENZITIVNÍ OBDOBÍ. Senzitivní období nastávají u většiny dětí přibližně ve stejnou dobu, takže je lze předvídat a rozpoznat pozorováním.

Některé věci, které lze pozorovat během senzitivního období, jsou:

- Dítě přitahuje určitý prvek okolního prostředí
- Zvýšená aktivita a opakování vedoucí k soustředění
- Pocit osvěžení a uspokojení po skončení práce

V první fázi vývoje se silně projevují tato senzitivní období:

- Jazyk
  - Mluvená řeč: od prenatálního období do 2,5–3 let
  - Psaní: od 3,5 roku do 4,5 roku
  - Čtení: 4,5 roku až 5,5 let
- Odstavení od prsu: od 6 měsíců do 12 měsíců
- Řád: od narození do 5 let (s vrcholem mezi 1,5 a 2,5 lety)
- Drobné detaily a malé předměty: od 1 roku do 4 let
- Pohyb
  - Osvojení dovednosti: od narození do 2,5 let
  - Zdokonalení a koordinace: od 2,5 roku do 4,5 roku
- Smyslové zkoumání a klasifikace
  - Získávání a shromažďování vjemů: od prenatálního období do 3 let
  - Klasifikace a organizace vjemů: od 2,5 roku do 6 let
- Čísla a matematika: od 4 do 6 let
- Zdvořilostní chování: od 2,5 roku do 6 let
- Asimilace obrazů (ukládání obrazů/detailů do paměti): od narození do 6 let
- Hudba: od 2 let do 6 let

POZNÁMKY:

Údaje o věku jsou pouze orientační; každé dítě se vyvíjí podle vlastního časového plánu. Pokud dítě senzitivní období propásne, bude stále schopno si danou dovednost osvojit, ale vyžádá si to od něj větší úsilí (podobně jako naučit se cizímu jazyku v dospělosti).

Druhá podfáze (3 až 6 let)

Ve druhé podfázi se dítě mění z nevědomého tvůrce ve vědomého konatele. Tříleté až šestileté dítě, vedeno tendencemi k opakování, přesnosti a sebezdokonalování, vyvíjí záměrnější a promyšlenější úsilí o vylepšení a ovládnutí dovedností, které si osvojilo v první podfázi.

Ve věku od 3 do 6 let je dítě aktivní, snaží se používat ruce a ovládat své prostředí. Dr. Montessori nazývala toto období „věkem hry“ a hru popisovala jako práci dítěte. Dítě se chce přesněji vyjadřovat, přesněji pohybovat; přeje si lépe porozumět světu kolem sebe a dělat věci samo. Kdyby mohlo vyjádřit, co od nás chce, řeklo by: „Pomoz mi, abych to dokázal/a sám/sama.“ Přeje si mít nástroje, které by mohlo používat, a chce se podílet na životě kolem sebe. Děti v tomto věku se neustále ptají „Co?“ a „Proč?“. Chtějí znát názvy věcí a to, co tyto věci dělají. Přejí si dělat to, co vidí dělat dospělé kolem sebe. Chtějí zdokonalovat konstrukci sebe samých jako jednotlivců a dosáhnout nezávislosti tím, že se o sebe dokážou postarat – najíst se, obléknout a samostatně používat toaletu.

Dospělý a prostředí pro dítě v první fázi

Naším úkolem v tomto stadiu vývoje je poskytnout dítěti bezpečí a bezpodmínečnou lásku a připravit mu domov podle doporučení dr. Montessori tak, aby pro něj byl předvídatelný a ono se v něm cítilo orientované. Domov je láskou naplněné podnětné prostředí se stálou pečující osobou. Vládne v něm krása a řád a je naplněné bohatými jazykovými a smyslovými vjemy. Věcmi, které dítě může pozorovat, dotýkat se jich, čichat k nim, ochutnávat je a poslouchat. Můžeme zajistit, aby dítě mělo příležitosti ke zkoumání prostřednictvím pohybu, manipulace a svých smyslů, k volnému objevování uvnitř i venku.

V první fázi dítě:

- Rozvíjí koordinovaný pohyb.
- Rozvíjí svou inteligenci (porozumění otázkám „Co?“, „Kde?“ a částečně „Jak?“ v jeho bezprostředním okolí). Je připraveno na seznámení se s vesmírem.
- Učí se uspořádat a třídit své dojmy (např. od nejsvětějšího k nejtmavšímu, od nejmenšího k největšímu, od nejhladšího k nejdrsnějšímu).
- Zpřesňuje své smyslové vjemy, aby si mohlo vytvářet úsudky.
- Rozvíjí si jazyk(y) používaný/používané v jeho prostředí.
- Rozvíjí svou funkční samostatnost (např. oblékat se, pečovat o své tělo).
- Utváří si jedinečný charakter a osobnost a přizpůsobuje se své době, místu a kultuře.

Druhá fáze (6 až 12 let): dětství

Na rozdíl od rušné, rychle probíhající první fáze je ta druhá podle dr. Montessori „klidným obdobím rovnoměrného růstu“. Zahajují ho výrazné fyzické změny. Dítě postupně přichází o mléčné zuby a roste mu trvalý chrup. Začíná být štíhlejší a vyšší, s vyváženějšími proporcemi. Mění se mu struktura vlasů a rostou mu chodidla, aby vyrovnala jeho rostoucí výšku. Většinu nemocí z raného dětství už má za sebou a hormony dospívání se ještě neprojevují. Dítě je tedy silné a obecně spokojené. Jeho tělo je schopno tolika věcí a ono to ví, takže ho testuje a posouvá jeho hranice. Chce si vyzkoušet, jak rychle dokáže běžet, jak vysoko dokáže vylézt, kolik přemetů stranou dokáže udělat.

Jsou tu také psychické změny:

Sociální. Šestileté až dvanáctileté dítě se ve své rodině cítí sebejistě a bezpečně, takže začíná trávit více času s druhými. Chce si s nimi hrát a přespávat u nich. Chce být součástí různých skupin a je ovlivňováno svými vrstevníky. Chce objevovat komunitu dál od domova. Může také ztratit část své roztomilosti. Dr. Montessori a mnozí z nás, kdo mají děti v tomto věku, si všímají, že se u nich někdy projevuje určitá tvrdost či neoblomnost, která může působit nepříjemně až hrubě (dr. Montessori to nazývá „věk hrubosti“).

Jako mladší dítě na konci první fáze si užívalo toho, že je součástí nějaké sociální skupiny, a do značné míry vědělo, jak se v ní chovat. Dítě ve druhé fázi si chce vytvořit svou vlastní skupinu, určovat hierarchii, role a pravidla. Občas mu možná budeme muset připomenout naše rodinné dohody (svobody a hranice) a jejich dodržování, jež mu poskytují vedení a pocit jistoty, jak se má chovat v sociálních skupinách.

Je to také období uctívání hrdinů, kdy dítě objevuje lidi, které může obdivovat a kterými se může nechat inspirovat.

Kognitivní. Dítě ve druhé fázi překračuje hranice absorbující mysli. Nyní se už dokáže pohybovat, mluvit, jednat a vyjadřovat kulturu svého prostředí. Je silné a schopné, samostatné a inteligentní, sebevědomé a výmluvné. Je osobností své doby a svého místa. Nyní potřebuje a používá svou *logickou, rozumovou mysl*.

Dítě již není smyslovým průzkumníkem, nýbrž průzkumníkem intelektuálním. Tráví spoustu času abstrahováním a představami a jeho zkoumání nezná hranic – potřebuje jen příležitosti a správné podmínky. Dospělí mají tendenci podceňovat schopnosti dítěte v této fázi. Můžeme mu nabídnout širší kontakt s okolním prostředím, abychom ukojili jeho hlad po poznání a kultuře.

Vážení čtenáři, právě jste dočetli ukázkou z knihy Montessori dítě.
Pokud se Vám ukázka líbila, na našem webu si můžete zakoupit celou knihu.